

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Січки Марії Львівни
«Діяльність київських мистецтвознавців у 1920 – 1930-ті роки: соціально-культурний аспект», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

У другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. спостерігаємо, як трансформаційні процеси в наукознавстві спричинили якісні зрушення в соціогуманітаристиці, особливо, що стосується її інтелектуальних орієнтацій та дослідницьких парадигм. Внаслідок появи нових тенденцій у розвитку історичної думки в поле зору науковців потрапляють духовні феномени: свідомість, ідеї, ментальність, вивчення яких вимагає нових методологічних підходів та відповідного наукового інструментарію. Сформувався комплекс проблем, що виокремився в міждисциплінарну науку – інтелектуальна історія з вивченням історії інтелектуального життя, історії ментальностей та історії ціннісних орієнтацій. Значно посилився інтерес до антропологічного аспекту досліджень, більше уваги приділяється різним групам спільноти. Тому обрана дисертанткою тема «Діяльність київських мистецтвознавців у 1920 – 1930-ті роки: соціально-культурний аспект» є актуальною в контексті основних завдань інтелектуальної історії з дослідження діяльності певних професійних груп.

Комплексний аналіз та вивчення ролі інтелектуалів Києва в соціально-культурних процесах 1920–1930-х рр., внесок інтелігенції в збереження історико-культурної спадщини є однією з важливих проблем історичної науки. Окрім цього, проведене дослідження значно доповнює картину розвитку таких наук, як мистецтвознавство, музеєзнавство, пам'яткознавство, киевознавство.

Обрана дисертанткою тема дослідження заповнила одну з наукових лакун у історичній галузі та становить значний пізнавальний і практичний інтерес. Наукова новизна дисертації обумовлена тим, що вперше цілісно, на рівні окремої, а не побіжної наукової проблеми, висвітлити соціально-культурний аспект організаційної, координаційної, науково-дослідної, видавничої, музейної та пам'яткоохоронної діяльності мистецтвознавців Києва в 1920–1930-і рр. Не викликають заперечень сформульовані мета і завдання

дисертаційної роботи, які полягають у тому, щоб дати оцінку внеску київських мистецтвознавців у розвиток української науки в контексті соціально-культурних процесів 1920–1930-х рр. в Україні.

Тема дисертації повністю узгоджується з метою та завданнями наукової роботи і відповідає її внутрішньому змісту. Автор сформулювала об'єкт дослідження, однак означення його предмета потребує уточнення: соціально-культурний аспект організаційної, науково-дослідної, видавничої, музейної та пам'яткоохоронної діяльності. Також необхідно додати географію дослідження та конкретизувати обґрунтування верхньої межі хронологічних рамок дослідження.

Структура дисертації не викликає принципових зауважень, містить вступ, чотири розділи, дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел та літератури (520 позицій). Запропонована структура логічна, умотивована, відповідає меті та завданням дослідження і дозволяє всебічно висвітлити коло окреслених питань.

Науковою цінністю дисертаційної роботи є її вивірений та систематизований фактологічний матеріал, ґрунтовне опрацювання історіографічного та джерельного масиву, що дозволило проаналізувати внесок мистецтвознавчої інтелігенції Києва 1920–1930-х рр. в розвиток української науки та культури, здійснити соціологічний зріз цієї групи інтелігенції, простежити традицію соціокультурного життя міста впродовж трьох поколінь, визначити суспільно-політичні чинники деформації інтелектуальної діяльності мистецтвознавців в умовах тоталітарного режиму.

У розділі 1 – «Історіографія, джерела та методи дослідження» дослідниця переконливо обґрунтовує наукову значущість теми та доводить недостатній рівень її вивчення. В історіографічному аналізі доречним видається принцип добору літератури, поданий в авторській класифікації, докладно охарактеризовані праці попередників. Історіографічний аналіз просопографічних досліджень дозволив відтворити інтелектуальний простір Києва у зазначений період, окреслити основні напрями діяльності

мистецтвознавців. Відзначимо, що М. Л. Січка ґрунтовно опрацювала значну кількість архівних і опублікованих документів, матеріали мистецтвознавчих наукових інституцій, партійних та державних структур, особистих фондів науковців, публікації періодичних видань, наукову та епістолярну спадщину вчених, використала цілу низку справ з фондів архівних, наукових установ та бібліотек України і Києва, що засвідчило про її хист до пошуково-дослідницької роботи, вміння систематизувати та узагальнювати дослідницький матеріал.

Дисертантка в процесі дослідження застосувала загальнонаукові та традиційні в історичному дослідженні принципи, підходи та комплекс методів, пояснюючи застосування того чи іншого теоретичного інструментарію. Аргументуючи використання ключових понять в роботі, дослідниця зупиняється на низці термінів, деякі з них потребують уточнення. Зокрема зміст поняття «музеєфікація» – перетворення рухомих і нерухомих пам'яток історії та культури в предмети і об'єкти музейного показу з метою їх збереження та встановлення історико-культурної, наукової, естетичної цінності.

У розділі 2 «Становлення та розвиток мистецтвознавчих структур у Києві» автор розкриває інституціональний рівень мистецтвознавчих досліджень, заглиблюючись у формування та розвиток академічних інституцій та музейних установ, окреслює інтелектуальне поле мистецтвознавців навколо академіків М. Біляшівського, Ф. Шміта та О. Новицького. Однак, розглядаючи в мережі мистецтвознавчих установ Київський художній інститут, М. Л. Січка обходить увагою його професорів К. Малевича – засновника абстракціонізму, автора праць з теорії культури, авангардизму, М. Бойчука – засновника монументального мистецтва України, Н. Полонську-Василенко – члена Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України та ін., а також першого серед вітчизняних істориків доктора історії української культури О. Оглоблина. На нашу думку, розширення кола мистецтвознавців і їхнього внеску в гуманітарний розвиток суспільства дозволить поглибити зміст

соціокультурного простору Києва як одного з провідних культурних центрів Європи.

Наголошуючи на деформаційних процесах у розвитку київської мистецтвознавчої школи через політичні репресії комуністичного режиму, дисертантка простежує причинно-наслідковий зв'язок у відродженні українського мистецтвознавства в післявоєнний період, який увібрав у себе інтелектуальний потенціал представників 1920-х рр. Розглядаючи музейну мережу Києва в системі мистецтвознавчих досліджень, їх структурне підпорядкування та кадрові питання, М. Л. Січка слушно відзначає роль музейників у відстоюванні науково-дослідних функцій закладів у збереженні національного історико-культурного надбання, розкриває організаційну діяльність науковців зі створення нових музеїв. Не можна не погодитися з думкою дослідниці про ідеологічний тиск на діяльність музейників з кінця 1920-х рр., необхідність підлаштовувати роботу до політичних завдань тоталітарного режиму, який нівелював науковий потенціал музеїв, знищив когорту видатних музейників України.

Вичерпно викладено матеріал розділу 3 – «Основні напрями діяльності київських науковців у галузі мистецтвознавства», в якому Марія Січка висвітлює діяльність вчених, музеєзнавців, пам'яткоохоронців у галузі мистецтвознавства, виділяє тематичні напрями їх досліджень (тут можна не погодитися з автором, який бере до уваги лише академічну школу), на прикладі музейного проекту Ф. Шміта – Музею дитячої творчості – ґрунтовно розглядає розвиток в Україні в 1920-х рр. одного із напрямів музейної педагогіки.

Важливо, що дослідниця акцентує увагу на використанні музейних колекцій у мистецтвознавчих дослідженнях, формуванні методик вивчення музейних фондів, відзначає особливість київської мистецтвознавчої школи – комплексний підхід, який поєднує набутки історії, археології, етнографії та музеєзнавства, зупиняється на видавничій діяльності мистецтвознавчої інтелігенції, її ролі в збереженні та охороні історико-культурних пам'яток Києва та околиць, створенні Державного музейного фонду, реалізації проектів

із організації Всеукраїнського музейного містечка, Муніципального музею, Київського акрополю.

У розділі 4 – «Вплив радянської політичної системи на мистецтвознавців Києва» дисертантка висвітлює діяльність мистецтвознавців в умовах ідеологічного тиску тоталітарної системи, насадження марксистської методології в наукових дослідженнях, контролю над професійним життям інтелігенції, виділяє форми ідеологічного тиску та методи політичних репресій, внаслідок яких за підрахунками М. Л. Січки постраждало понад 70 відсотків мистецтвознавців Києва, що призвело до гальмівних процесів у розвитку мистецтвознавства та української культури в цілому. Актуальними залишаються акценти автора про консолідацію наукової спільноти у вирішенні проблем української науки.

Дисертація М. Л. Січки побудована на проблемно-хронологічному принципі. Розглядаються вартісні та діалектично пов'язані між собою аспекти малодосліджуваної проблеми, вивчення і висвітлення яких буде вагомим внеском в історіографію новітньої історії України.

Результати наукового пошуку знайшли достатню апробацію, робота має практичне значення. Автореферат дисертації розкриває творчий доробок дослідника, а також зміст дисертації.

Висновки дисертації цілком об'єктивно відображають конкретні здобутки автора при розробці проблеми загалом. На підставі проведеного наукового аналізу Марія Січка розкриває соціально-культурний аспект діяльності мистецтвознавців Києва в 1920 – 1930-ті роки. Значним науковим доробком необхідно вважати додатки до дисертації, в яких зібрані і систематизовані біографічні відомості про київських мистецтвознавців, їхній науковий доробок, а також документи, які відображають ставлення радянської влади до вчених, у тому числі і до мистецтвознавців.

За нашим переконанням, зазначені вище окремі зауваження не мають концептуального характеру, не знижують загалом високого науково-теоретичного рівня рецензованої праці.

K CT. P.

Р. В. Маньковська

